

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC SOBRE MATRIMONI I FAMÍLIA

Manuel CLARET I NONELL

Us oferim un butlletí – dossier sobre el tema de matrimoni i família. El llibres que presentem poden ajudar a fer-se càrrec de l'estat de la qüestió, encara que no és la nostra intenció fer-ho de manera exhaustiva. La línia de presentació vol seguir un esquema: en primer lloc, l'obra de Pastor Ramos, que analitza la situació de la família des del punt de vista sociològic. Enmig dels canvis socials i estructurals, la família continua essent de vital importància en el món d'avui. Seguidament, l'obra de Vallete, professor de l'Institut Catòlic de Lió, fa una anàlisi del problema demogràfic, del pensament de l'Església i de la seva aportació en les grans conferències internacionals convocades per l'ONU per a tractar sobre el problema i els i mètodes de limitació de la natalitat. El llibre, en la darrera part, ajuda a entendre el perquè de la tensió de molts amb els plantejaments de l'Església respecte a com solucionar el problema de la superpoblació. Lacroix ofereix un material per a fer una bona reflexió sobre els grans valors del matrimoni i família, així com la missió i responsabilitat social. El llibre sorprèn per la seva originalitat i actualitat. Sarmiento, professor de la Universitat de Navarra, ha reeditat no fa gaire el seu tractat de Dogmàtica del Sagrament del Matrimoni. Sarmiento, a partir de la doctrina tomista, presenta la doctrina clàssica del matrimoni, en continuïtat des dels seus inicis i amb fidelitat total al Magisteri de l'Església. Hem de reconèixer que no ens identifiquem amb algunes de les seves opinions, tot i que són estimades per l'autor. Finalment, dos llibres de Silvio Botero, autor de parla castellana, deixeble de Häring, dels quals no ens consta que hi hagi traducció castellana i menys catalana, pel fet de presentar perspectives interessants tant en relació al matrimoni, *Vivere la verità nell'amore*, o l'intent de fer un nou esforç d'alliberació del rigorisme moral amb obertura de noves perspectives ètiques per als esposos, i un altre, *Per una teologia della Famiglia*, que és una gran aportació, a tall d'assaig, del que explicita el mateix títol.

1. Gerardo PASTOR FAMOS, *Sociología de la Familia*, Salamanca: Sígueme 1997, 410 pp.

L'obra objecte del present comentari és un interessant manual de sociologia de la família, que intenta respondre a preguntes fonamentals com: Què és la família? Quina

és la seva identitat? És una institució vàlida en el món d'avui? Què s'ha de pensar de les noves experiències de parella que intenten ocupar l'espai de la família? Què aporta la família a la societat? Etcètera.

A partir de l'anàlisi del concepte de família, ofereix un clar resum de les diverses teories que han intentat donar raó de la institució familiar, des dels seus inicis fins al dia d'avui, per ajudar a fer descobrir al lector que la família és una institució que pertany a la mateixa essència de la societat.

Amb un resum sobre com s'ha interpretat la família al llarg de la història a partir de concepcions filosòfiques, sociològiques, metodològiques i com s'ha analitzat des de diverses tècniques, dóna raó de per què les antigues teories han estat substituïdes per les que valoren més la importància de la família en quant mitjà d'ajuda a la maduració de la persona.

La segona part del llibre presenta els fonaments sociològics, culturals, biològics, psíquics de la família, per a arribar-la a definir, no tant com una comunitat de marit, muller, fill, tal com sembla ser el model en la majoria de cultures, sinó com lloc de residència estable quotidiana, de contacte mínim de dues generacions, en una estructura de parentiu amb drets i deures mutus, on es dóna intercanvi sexual tan sols a nivell parental, on es viu en un ambient de privacitat, d'educació i desenvolupament personal. Altres definicions de família haurien d'incloure aquests conceptes. Ara bé, les tipologies de la família al llarg de la història, amb subvariants, han estat diverses. La història mostra altres alternatives a la família: comunes, kibbutz, comunitats religioses, o l'experiència russa de la primera època marxista, experiència de trencament total amb el passat i que acabà en un fracàs absolut.

Alguns opinen que, per causa dels grans canvis soferts a l'interior de la família aquests darrers temps, ha minvat el seu prestigi i força educadora principalment en relació a la vida i educació dels fills. Ara bé, l'autor creu que, en una societat cada vegada més despersonalitzada, la família aconsegueix un rol primari d'acolliment de la persona, i ofereix les atencions que antigament oferia la comunitat familiar. No es pot afirmar que la família hagi deixat de tenir un rol propi i important. Actualment la família continua essent la millor institució per a garantir la disponibilitat d'acollir, ajudar, entendre; de donar afecte, fraternitat, companyonia i intimitat a la persona, a la vegada que aconsegueix els grans rols reproductors, de transmissió de valors i ajuda a la integració social. La sociologia ha comprovat que les conductes antisocials de la persona deriven de la manca d'una família estable, per haver estat privat d'una atenció i maduració afectiva. Per aquestes causes és una institució insubstituïble; la seva desaparició col·lapsaria la mateixa vida de la societat.

Al llarg de la història han aparegut diverses teories respecte al fonament del matrimoni. Algunes han posat l'accent en els elements biosocials, per creure que en la parella tot és fruit de l'evolució pel fet d'estar pre-programada genèticament, a més de ser estructurada per la llei universal de la prohibició de l'incest. Altres, com la teoria marxista, afirmen que s'estructura segons les condicions econòmiques. Hi ha qui creu que el fonament cal trobar-lo en causes psíquiques, per la necessitat d'establir relacions afectives, contínues i profundes amb una altra persona. Les teories actuals posen l'accent en l'amor i en la mateixa institució matrimonial, tot i que la història demostra que no sempre han estat vinculants. Dins les funcions socials, el matrimoni concedeix la legitimació i protecció dels fills que vénen al món. La família, sigui quin sigui el seu fonament, és un estament que dóna estabilitat a la societat.

L'autor passa a analitzar les formes actuals que es presenten com a alternatives al matrimoni i la família. El fenomen de la cohabitació sense compromís pot manifestar actituds diverses de la parella. L'actitud de cohabitació al nord d'Europa és més propera al concepte de matrimoni que al sud, que manifesta més una actitud i situació de temporalitat, i té en l'economia la principal causa. L'autor creu que el fenomen de les parelles alternatives al matrimoni apareix, tal com també pensa Louis Rousel, quan se supera l'etapa personal o social de l'amor etern. En devaluar-se el valor del matrimoni, s'inicia un procés de racionalització de les bases de la convivència i es comencen a fer experiències de relacions sexuals temporals, no matrimonials.

La institució matrimonial no està exempta de fracassos. Les estadístiques en són testimoni. Les causes són diverses: econòmiques, ambientals, el moviment d'alliberament de la dona, laborals, canvi de valors socials, etc. No pocs es casen amb un efímer sentiment amorós, conseqüència de la immaduresa de la persona i de la importància que es dona al factor econòmic i al benestar de la parella. Compta molt el factor psicològic en les posteriors separacions conjugals quan sorgeixen dificultats. Les conseqüències de la separació poden ser greus tant en la parella com en els fills. No és estrany que uns i altres pateixin traumes difícils de superar en el futur.

El nuviatge o preparació a l'estat conjugal és una època de pre-selecció, de recerca de garanties per a convidaure en parella, a través d'un progressiu grau de compromís. Antigament era objecte de contracte, d'interessos econòmics i polítics. Actualment és de relació personal, i la parella el considera un afer privat. El nuviatge ha passat de ser un moment important social i familiar a valorar-se com un temps de funció recreativa, de temps lliure. Ara bé, el nuviatge avui té una funció de socialització suplementària a nivell de coneixement sexual pràctic i d'interacció psíquica. Tenir un nuviatge estable confereix un caràcter de serietat. La liberalitat de tracte entre els nuvis ha comportat l'aparició, en una gran majoria, de les relacions pre-matrimonials, i també per influència i imitació de les imatges que ofereixen els mitjans de comunicació, cançons i lletres de música juvenívola.

Què són les relacions de parentiu? El seu fonament es troba en la relació mare - fill i en el grup humà proper, que ajuda a la integració de la persona en el seu entorn segons l'instint de conservació, d'autodefensa, recerca d'afecte, amistat, confiança, impossibles de mantenir i oferir a l'interior d'una gran comunitat. Les relacions s'asseguren en un microsystema social, a l'interior d'un grup raonable de la comunitat, que possibiliten establir relacions interpersonals que distingeixen els propis d'estranyos. No es pot negar que la força del parentiu ha variat amb els anys i segons els tipus de societat, però continua essent una força important per a la persona i per a les mateixes famílies per oferir una gratificació psíquica, ser una força moral, conferir identitat personal, col·laboració dels membres en afers diversos, en moments joiosos o difícils de la complexitat de la vida. El parentiu té la seva importància fins i tot en la cultura urbana.

La tercera part del llibre tracta de la família com a grup, lloc de modulació de la consciència i de transmissió dels rols segons les cultures, tot reconeixent la relació entre els rols i la fisiologia sexual. És cert que els rols han canviat en l'actualitat: l'home participa més en tasques que es creien exclusives de la dona, i a la inversa, la dona realitza tasques que es creien pròpies i exclusives de l'home.

L'obra acaba amb una anàlisi de la família actual, dels canvis que l'afecten, reconeixent que la institució familiar no es pot reduir a un sol esquema o estil de vida. La cultura, l'economia, el desenvolupament polític, etc., marquen profundament la família

actual. Els mateixos processos o situacions dels seus membres són molt més diversificats en els seus inicis que en la vellesa, amb fills que sense, en procés educador o ja acabada la tasca, car tenen molt a veure amb la mateixa estabilitat conjugal. A més, els interessos familiars i dels cònjuges són més diferents en l'actualitat que en el començament de segle, on la cultura, mentalitat, ànsia de felicitat i els rols eren diferents.

La família té futur? Davant els canvis i la relativització d'aquesta, davant les formes alternatives que es preveuen respecte a la família, Pastor s'inclina per afirmar que la família té futur, un bon futur. La seva tasca continuarà essent necessària per a la societat. La família no desapareixerà malgrat el canvi de formes que viu actualment.

L'obra de Gerardo Pastor és una bona aportació científica a l'estudi de la família. Supera qualsevol mirada pessimista o profètica respecte a la seva possible desaparició. Ofereix molts elements de treball i a la vegada bibliogràfics que permeten conèixer l'estat de la qüestió actual.

2. René VALLETE, *Catolicismo y demografía*, Bilbao: Mensajero 1999, 217 pp.

Arran de les conferències internacionals de Bucarest, Mèxic i el Caire, en què l'autor va participar, l'obra es fa ressò de les grans qüestions que s'hi van debatre. L'explosió demogràfica és la causa de la pobresa que pateix el Tercer Món? Sembla evident que els països del Tercer Món no es podran desenvolupar sense limitar la natalitat. És possible una tal limitació sense utilitzar mitjans contraceptius? L'autor reconeix que el problema és de difícil solució a partir del Magisteri de l'Església.

Les millores tècniques aplicades a la producció d'aliments, les descobertes sanitàries i les noves mesures higièniques han tingut una influència decisiva en el fenomen de l'eclosió de la natalitat; han augmentat notablement l'esperança de vida. Ara bé, no es pot comparar el creixement demogràfic europeu amb el del Tercer Món. Europa no ha patit mai una explosió demogràfica; els costums, cultura, benestar social, revolucions socials, etc., li han permès oferir respostes més vàlides, socialment parlant, al problema demogràfic.

Un informe del Club de Roma de l'any 1970 donava la veu l'alarma: els recursos alimentaris eren insuficients, si es mantenia el ritme de creixement de la població. Avui es pot dir que la Terra produeix suficients mitjans per a alimentar la humanitat. El problema és que hi ha un desequilibri sobre com es reparteixen els recursos, i que hi ha manca de voluntat i disponibilitat per part de les autoritats mundials i econòmiques de fer les reformes necessàries per a posar fi als desequilibris i a l'augment de la pobresa en el Tercer Món.

Com solucionar el problema de la natalitat? L'autor fa esment de les diverses postures: uns creuen que s'ha de promoure, perquè és una força de treball, la vertadera riquesa de la humanitat. Augmenta el nombre de consumidors i estimula l'economia. Té com a conseqüència una amortització més ràpida de les infraestructures, i estimula a trobar solucions als problemes. Aquest corrent natalista té pocs defensors. Per altra banda, l'economia liberal es dirigeix a persones solvents, no als pobres.

El maltusianisme afirma que els aliments augmenten en proporció aritmètica i la població en progressió geomètrica. Cal reduir la població amb la utilització de tècniques anticonceptives, moralment acceptables: viure en castedat, en continència, i retardar l'edat del matrimoni. En les seves propostes i anàlisis ha fallat en totes les seves

previsions. El neomaltusianisme es diferencia de l'anterior en quant proposa que la reducció de la població s'ha de fer amb mitjans eficaços, pel fet de ser la limitació de la natalitat el pas previ al desenvolupament

L'autor analitza tot seguit les conclusions i propostes de les diferents conferències mundials sobre la població. La primera, la de Bucarest, de l'any 1974, presentà plans per a reduir la població mundial, però per als països pobres era prioritari rebre ajut exterior per a sortir de la pobresa i acabar amb les injustes relacions internacionals, que reduir la natalitat. A Mèxic, l'any 1984, es comprovà que el creixement demogràfic havia baixat significativament en pocs anys i que el problema estava en relació directa amb altres problemes, com els socioeconòmics. La Conferència del Caire, de l'any 1994, se centrà en el paper de les dones, víctimes del subdesenvolupament, i en el problema de l'avortament, davant el qual el Vaticà i altres estats com Malta, i uns pocs d'Amèrica llatina, s'uniren per evitar que es decidís sobre problemes ètics en relació als mètodes per a aconseguir la reducció de la natalitat.

L'autor presenta tot seguit la postura del Magisteri de l'Església respecte al problema demogràfic. Fou molt crítica amb l'hiperconsum dels països desenvolupats, però s'oposà als programes d'accions a favor de l'avortament i la utilització de mitjans anti-conceptius per creure'ls incompatibles amb l'ètica cristiana. Tampoc no es va solidaritzar amb declaracions que podien semblar que donaven carta blanca en matèria de sexualitat als qui no eren casats. Més en concret, l'Església, en la Conferència del Caire, s'oposà a l'avortament i al control de la natalitat amb mitjans artificials. Respecte al problema de com reduir la SIDA, proposà la castedat com l'únic mitjà ètic per a evitar-ne el contagi. Tampoc no acceptà el reconeixement de les parelles homosexuals. La convergència d'opinions entre la Santa Seu i els països mahometans causà un cert malestar en una majoria dels assistents, a més de l'escissió entre catòlics, que per altres motius participaven en la Conferència, i la Delegació Vaticana, i amb molts membres d'ONG formades també per catòlics.

L'opinió i conclusió de l'autor sobre la postura del Vaticà en les conferències internacionals és que respecte a la qüestió de la procreació és natalista, opinió confirmada pel fet que només accepta com a lícits els mètodes naturals. Creu que l'Església no és prou objectiva respecte a com reduir la població del Tercer Món. Les seves explicacions són d'ordre teològic: l'origen de la persona humana és per un acte creador de Déu; si els esposos eviten la procreació amb mètodes artificials, s'atribueixen un poder exclusiu de Déu. Encara més, el seu pensament respecte a la dona és anacrònic, allunyat de la mentalitat del món actual, i ajuda a fer que els joves reaccionin en contra de l'Església. El mètode natural que sembla més útil per a limitar la natalitat, el Billing, exigeix tals condicions que és difícil en la pràctica, tal com afirmen, fins i tot, els entesos en la matèria.

El mateix P. Martelet, en la revista *Vermeil*,¹ reconeix que l'existència de tensions a l'interior de l'Església per causa del problema de la natalitat té el seu fonament en el rigorisme del Magisteri en la defensa dels mètodes naturals. Déu ha posat en mans de l'home la capacitat de procrear. «Però com imposar als homes una abstinència pràcticament inhumana quan no s'imposa per si mateixa? I amb quin dret imposar-la com a condició de fidelitat al misteri diví? Déu ens ha donat la llibertat. No una llibertat per

1. Citat per Vallete, p. 181.

a fer qualsevol cosa, sinó una llibertat que es guia per una norma més profunda que la naturalesa, una norma infal·lible, davant la qual cal inclinar-se com davant l'absolut de Déu. L'absolut de Déu no és la naturalesa; l'absolut de Déu és l'amor.»²

Que la continència i els mètodes naturals són impracticables per a moltes parelles ho reconeixen els bisbes alemanys, que, entre altres coses, diuen: «El domini de si mateix necessari per a la planificació familiar natural és per a moltes parelles un mitjà fora de les seves possibilitats. No sempre les parelles poden escollir lliurement i de la mateixa manera les dades de les seves relacions sexuals. Moltes circumstàncies externes i internes tenen un important paper. [...] Les relacions de parella en igualtat de condicions són un element indispensable previ per a la utilització dels mètodes naturals» (Secretariat dels Bisbes Alemanys, desembre de 1993).

El llibre acaba amb un conjunt de preguntes no fàcils de contestar: Com jutja l'Església els documents que tracten problemes socials quan no s'identifiquen amb el seu Magisteri? El problema del creixement humà no està implicat amb problemes d'ètica social i familiar? Per què l'Església encara avui margina les dimensions de plaer i d'amor de la sexualitat? Per què, en tota aquesta temàtica, hi ha tantes citacions de papes i tan poques de la Sagrada Escripura? L'Església no hauria de replantejar el seu pensament sobre l'avortament? És tan clara la distinció entre mètodes naturals i artificials? L'Església no hauria de ser més mare i mestra que jutge? Per acabar amb una pregunta: Quin serà el dia en què Roma, a l'hora de consultar perits, ho farà també als qui li poden crear problemes?

L'autor tracta sobre un tema candent des de fa temps i que encara està sobre la taula. Un tema en què l'Església, arran de la *Humanæ Vitæ*, ha perdut molta credibilitat, i sobre el qual manté el mateix pensament. Són moltes les veus que s'aixequen parlant de la conveniència, aportant raons, d'un canvi de postura. En aquesta línia cal situar el llibre de Vallete.

3. Jean LACROIX, *Fuerza y debilidades de la familia*, Madrid: Acción Cultural Cristiana, 1993, 91 pp.

En el pròleg es defineixen clarament els objectius del llibre: analitzar els fonaments de la família i estudiar la seva funció social i educativa. Aquest dos punts es desenvolupen en cinc capítols

A partir de la idea freudiana de l'assassinat del pare, Lacroix presenta la seva teoria sobre el procés de l'allunyament o trencament dels fills envers els pares, i de l'allunyament de Déu. La causa està en la concepció de l'home en quant «individu». Perquè l'home creixi cal que el «pare» minvi. Per aquesta raó es pot parlar d'un assassinat original, perquè el pare és el gran frustrador de l'home individual. La idea de pare és correlativa a la d'autoritat, obediència, submissió. Però el problema és més profund: per a poder arribar a esdevenir plenament home, i poder creure en ell, cal també abandonar la idea de Déu. «La fe en l'home implica negar Déu.»

L'ànsia d'autonomia es manifesta també, en la vida social, en la democràcia, com a moviment de fraternitat sense subjecció, on la responsabilitat social es troba en la

2. Vermeil 148 (gener 1995) 21, citat per Vallete.

mateixa persona. La democràcia és un moviment horitzontal, que nega la verticalitat, la paternitat, la transcendència. Encara més, l'home actual, en la seva responsabilitat social, i per la seva mateixa sensibilitat, fa el que Déu no fa, és a dir intenta solucionar els grans problemes de la humanitat, el de la fam, la injustícia, el dolor, etc. L'home avui pot culpar Déu del que no ha fet i podria haver fet. L'home, en certa manera, és millor que Déu.

La teologia actual depèn massa de l'antiga teologia en quant presenta una idea del Suprem, d'autoritat, de Paternitat que difícilment pot ser acceptada i creguda, que comporta massa sovint el concepte de submissió, autoritat, protecció i acceptació d'estructures preestablertes.

El concepte de Déu va ajudar antigament a establir unes relacions d'ordre, de jerarquia, de submissió. La família té el perill de disgregar-se en quant rebutja aquest concepte. Per altra banda, les estructures socials han suplantat la protecció que ofería antigament la família, però sense submissió; la fraternitat social, col·lectiva, supleix la que ofería la família. Un exemple es troba en la Revolució Francesa, en quant significà el pas de la paternitat a la democràcia, el camí vers l'alliberament i trencament amb el passat. Va proclamar la fraternitat social compartida.

Però l'home vol fer encara un nou pas: desitja retornar, retrobar la innocència original. En voler anul·lar tota relació amb la idea del «pare», vol posar fi a la sensació de culpabilitat, de remordiment. Vol arribar a una situació de plena autonomia; aquella que ell mateix s'ha donat, autoconstruït, alliberant-se de tot tipus de paternalisme: sigui del pare, o del germà gran, que seria encara més humiliant.

A la fi de la primera part es pregunta si la idea de paternitat és contrària a la de fraternitat. Què significa rebel·lar-se contra l'autoritat paterna? És legítim destruir tota autoritat? Es pot viure una filiació sense paternitat? Aquestes preguntes porten a interrogar-se sobre el sentit profund de la família, que té com a aspecte central la donació personal.

En el capítol segon analitza la família per dins. Lacroix creu que no es pot definir tan sols en quant cèl·lula de la societat. Contràriament a tota mentalitat individualista, la família no tanca la persona en l'àmbit del privat, sinó que protegeix la privacitat de la persona. Les dues dimensions, la del secret i la del privat, són necessàries per al creixement de la persona; en el si de la família es protegeixen, a la vegada que ajuden a la persona a fer el procés de socialització. La família té una riquesa pròpia; en el si de la família es viu una realitat sense que necessàriament s'exterioritzi, però sense que deixi de ser participada, coneguda i sostinguda pels seus membres, que, sense perdre res del que són, troben des de la comunió gratuïta, en «el nosaltres», el mitjà de la seva expansió. La família no té una finalitat social, sinó que és un mitjà d'expansió i una garantia que dóna sentit a la convivència. És tan important la família que per a conèixer la persona cal conèixer la família.

La vida conjugal troba el seu fonament en l'amor, que és autèntic en la mesura que desemboca en la família. Ara bé, l'essència de la família és la donació. A través d'ella el binomi home – dona arriba a formar una unitat superior, que els impregna i va integrant altres unitats de la família. En l'amor hi ha el fonament per a solucionar els problemes que poden existir en el seu interior

La vida es presenta com una lluita. També hi és a l'interior de la vida familiar i es manifesta en la diferenciació de sexes, en l'experiència de la necessitat de l'altre a través de l'experiència de la radical indigència personal. En la família es modifica i trans-

forma la lluita per posseir i ser posseït pel mutu reconeixement no possessiu. La família és lloc de reconeixement mutu dels esposos i també ho és per als fills.

L'amor dels esposos desemboca en el fill. Els esposos no es casen per tenir fills, sinó que els fills seran la manifestació del seu amor. Tenir un fill significa dir «t'estimo». Estimar és desitjar tenir fills.

La família orienta la persona a mantenir un conjunt de relacions sense les quals no creixeria. És falsa la dicotomia de família – societat. Sense la societat l'home no pot personalitzar-se perquè no creixeria en la vida comunitària.

La família educa en la llibertat des de l'heteronomia per a poder arribar a l'autonomia. Transmet «la tradició», que un dia serà criticada o acceptada, i possibilitarà que el fill arribi a ser un «ésser» moral. En la mesura que l'infant madura, li ofereix la possibilitat de poder fonamentar la seva llibertat, que haurà d'encarnar en uns valors acomplerts en uns deures. La família és el mitjà que comunica a l'infant la cultura a partir d'una atmosfera humana, dialogal, exemplar.

Els pares eduquen si són capaços de provocar admiració als fills, si arriben a ser un punt de referència per a ells. L'admiració ajuda a créixer, no ha d'aniquilar la persona. Els fills han d'arribar a admirar els pares, però no els han de fascinar, perquè els aniquilarien la consciència de si mateixos. L'admiració ha d'ajudar a descobrir els vincles existents entre la Veritat, la Bellesa i la Bondat. Els pares no procuren únicament la transmissió de la carn i la sang, sinó de l'esperit i de la vida.

La família educa en la sexualitat a partir de la llei que prohibeix l'incest. L'instint en l'home té característiques d'imprecisió i d'insuficiència, i per això necessita la direcció de la raó. La família socialitza l'instint vers la comunitat familiar, on la sexualitat es dona tan sols entre els dos progenitors. A l'interior de la família es descobreix el pas de la biologia a la vida social i a la vida espiritual. La sexualitat és negativa quan es deshumanitza, quan no respon a la finalitat humana. En la família la sexualitat és amor. L'amor sense instint és utopia, l'instint sense amor és llibertinatge. Per causa de la llei de l'incest, la família socialitza els membres en la fraternitat.

Ara bé, la família ha d'evitar el perill de tancar-se sobre si mateixa. La família és lloc de relacions, de socialització a partir de les relacions fraternals. Els pares eduquen, però també els germans s'eduquen entre ells quan s'ofereixen perdó i respecte mutu. En la família —macro-família, millor que en la micro-família—, s'aprenen les virtuts morals i socials. La família ens ajuda a acceptar la pàtria i ens obre a distintes institucions i relacions.

La família pot ser font de gran riquesa, però també pot ser opressora, si es tanca sobre si mateixa, si impossibilita la relació social. Quan l'home es considera tan sols membre d'una comunitat humana, essent fill de Déu es degrada. Una comunitat oberta a l'absolut personalitza; una comunitat tancada deshumanitza. Ara bé, l'home no descobreix els vincles divins oblidant els humans, sinó aprofundint-los. No hi ha pitjor perversió que fer un absolut del conjunt de valors relatius de la vida i no descobrir la relació amb Déu, l'absolut, com a font de riquesa.

Lacroix analitza també la problemàtica de la relació entre la família i la societat fent entendre que la família no és la cèl·lula de la societat, sinó que aquesta és formada de grups, entre altres la família. El treball i la professió són també una forma de participar, enriquir-se i col·laborar amb la societat. Però hi ha el perill d'organitzar la família a l'entorn del treball de l'home i no de la dona. Aquesta manca d'equilibri és la causa de certs moviments feministes. Cal que la família no abandoni la tasca edu-

cadora en la societat, sinó que l'assumeixi, i es valori el paper de la dona en aquest afer.

Els valors que impregnen la família s'obren a la pàtria, entesa aquesta com a extensió de les relacions de fraternitat que s'han après en la vida de família. Així, es pot parlar de sentiment de pietat filial envers la pàtria, d'amor sagrat a la pàtria, un «sagrat» que neix de la vida en comú, expressió, en darrera instància, d'una manera laica de parlar del sagrat.

Finalment, la missió de l'Estat respecte de la família no és suplir-la, però sí protegir-la donant-li un marc legal: permetre-li béns de successió.

L'obra no intenta ser un tractat teològic o sociològic sobre la família i el matrimoni. Ofereix un conjunt d'idees suggestives que donen raó de certes crisis a nivell institucional familiar i de la dessacralització de la família. En la segona part vol ajudar el lector a redescobrir el paper transcendental a nivell personal, grupal, social i religiós de la família.

4. Augusto SARMIENTO, *El matrimonio cristiano*, Pamplona: Eunsa 2001, 484 pp.

El contingut es pot resumir en els següents apartats: l'antropologia i significat de la sexualitat humana a la llum del Magisteri, la dimensió unitiva i procreadora. La comunió de persones i la institució conjugal com a comunitat de vida i amor. Anàlisi bíblica. Doctrina dels Pares de l'Església. El sagrament de la nova llei com a aliança i misteri de comunió amb Déu. La institució del sagrament per Crist: els efectes del sagrament –contracte. La relació del matrimoni amb el celibat i el poder eclesial i civil sobre el matrimoni. La matèria i forma del matrimoni: conseqüències del consentiment i el seu valor de signe sacramental: la forma canònica, la preparació i els requisits per a contraure'l vàlidament. El vincle d'amor i la gràcia que confereix en ordre a la santificació dels esposos. Propietats del matrimoni: unitat i indissolubilitat, exigència intrínseca i extrínseca de la unitat del matrimoni rat i no consumat, i els privilegis paulí i petrí. Qüestions diverses d'ordre pastoral: la separació conjugal i situacions especials segons la *Familiaris Consortio*, i les noves formes de convivència de parella actuals. El doble fi del matrimoni, formulat en el passat i a partir del Vaticà II. El matrimoni i el bé dels esposos, la seva santificació, la funció de l'acte conjugal, la seva moralitat o immoralitat, el dret a l'acte, al plaer, i la problemàtica moral que se'n deriva. Finalment, la doctrina de l'Església respecte a la transmissió de la vida.

A partir de la doctrina tomista, la intenció de l'obra és presentar totes les dimensions del matrimoni —teològica, bíblica, jurídica i moral— com un tot en continuïtat i sense fissures, segons el pla de Déu interpretat de manera indefectible pel Magisteri de l'Església: l'home creat a imatge de Déu, però pecador, amb l'ajut de la gràcia és cridat a la santedat. Pensament aquest que és com un «leit motif» que travessa tot l'estudi i és enriquit amb abundants citacions de sant Josemaría, que és l'autoritat potser més citada. Les reiterades referències al sant ajuden a entendre quin és el públic que l'autor té en ment en escriure la seva obra.

L'autor vol dirigir massa el lector, en un desig de refutar les antropologies i teologies que no s'identifiquen estrictament amb el Magisteri de l'Església. Hi trobem a faltar una exposició més científica i de caire més exegetic dels textos escripturístics, principalment dels textos fonamentals del Nou Testament. El mateix podem dir respecte

a les citacions dels Sants Pares. Oblida també com es va anar elaborant la doctrina del matrimoni, principalment en els primers segles, i les diverses qüestions, molt poc clares, de l'Edat Mitjana, que són de gran importància per a la teologia.

L'obra vol presentar amb fidelitat total, fins als més petits detalls, la doctrina de l'Església, el Magisteri, com un tot continuat des dels seus inicis, com si hi hagués una clara continuïtat en la doctrina anterior i posterior al Vaticà II.

El llibre tracta de manera especial el tema de la unitat i indissolubilitat conjugals, en un intent de donar resposta a la problemàtica actual. Ara bé, no aclareix, des del punt de vista de la reflexió teològica, com es poden donar «dissolucions» com en el cas del matrimoni «rat i no consumat», els privilegis paulí i petrí, el d'un catòlic amb un no batejat, per causa de voler casar-se posteriorment, la part catòlica, amb un batejat; la facultat dels missioners de dissoldre matrimonis pagans no contrets davant l'autoritat civil, que sí són matrimonis naturals i que sembla que haurien de ser indissolubles.

Una part important és dedicada a la vida moral del matrimoni, la moralitat dels «actes propis dels esposos», mètodes de la limitació de la natalitat i les seves condicions. La doctrina de Pius XII sobre la qualitat del semen, la moralitat de l'acte «ante portas» no exempt de pecat venial. L'antiga doctrina del matrimoni com a remei de la concupiscència, i del «ius» dels esposos a l'acte conjugal. En el judici de moralitat dels esposos respecte a la limitació de la natalitat, creiem que oblida una doctrina comuna en la història de la teologia sobre l'opció en consciència, car en cas de conflicte l'únic camí vàlid —segons l'autor— és la pràctica de la virtut de la castedat conjugal. En aquest problema, l'autor no cita alguns documents de la Sagrada Congregació del Clergat i les declaracions de les diverses conferències episcopals, ni com a detall d'informació i formació teològica per als alumnes.

No és intenció del llibre entrar en qüestions d'investigació teològica ni oferir nous camins d'ordre pastoral en els casos de conflictivitat que estan avui sobre la taula. Optar per altres camins, contraris als proposats pel Magisteri, seria, segons l'autor, un abús, desviació, degradació de l'estat matrimonial; seria oferir doctrines infundades o extrinsecistes a la naturalesa de la sexualitat o estat matrimonial tal com ha estat pensada i creada per Déu. El llibre presenta la doctrina dogmàtica, el Magisteri com a norma clara, com un tot fet i definitiu, a què el creient s'ha de sotmetre, ha de prestar la seva confiança de trobar-se en un camí segur. No hi ha lloc al dubte, a la qüestió disputada, a pensar possibles qüestions de futur. Dóna la sensació que el qui s'aparti de les opinions de l'autor no té la sana doctrina. Que la veritat respecte a una realitat tan complexa de la vida no té matisos i solament és vàlida si s'adapta a la veritat objectiva. Sembla ser més un llibre dogmàtic que de dogmàtica.

5. J. Silvio BOTERO, *Vivere la Verità nell'amore: fondamenti e orientamenti per una etica coniugale*, Roma: Dehoniane 1999, 192 pp.

L'autor de l'obra que comentem és professor de l'Alfonsianum de Roma. En el prefaci del llibre ens aclareix les seves intencions: fer un estudi sobre la història del rigorisme en l'Església, principalment en relació a l'ètica conjugal, per a poder valorar millor les recerques i perspectives de la moral actual, el valor de la praxi segons el concepte semita de la història, el «sensus fidelium» i la inculcuració dels valors evangèlics, i ajudar a que els matrimonis puguin participar més en les decisions que pertiquen a la vida

conjugal. Finalment, a partir de l'encíclica «*Dives in Misericordia*», aplicar la virtut de la misericòrdia a la vida conjugal, com a base de la vida moral.

Aquestes intencions les desenvolupa de manera precisa, analítica, fonamentant-se en una extensa documentació, per demostrar que no ha estat l'únic en aquest esforç. És de l'opinió que hi ha suficients indicis en la història de la moral, i fins i tot en el pensament de Joan Pau II, per a fonamentar noves pautes morals. Creu que en el passat la moral ha estat massa vinculada a l'exercici de la virtut de la justícia, oblidant la misericòrdia, virtut que sempre dirigí l'activitat de Jesús. Només aquesta virtut pot donar preeminència a la persona en situacions de conflicte amb la llei. Jesús accentua sempre la importància del missatge en l'amor, i davant les debilitats humanes, el de la misericòrdia.

La predicació moral dels primers Pares de l'Església fou més aviat de caire encratic, és a dir rigorista, pessimista respecte al mateix valor de l'antropologia humana. L'Edat Mitjana va estar preocupada per la recerca de l'objectivitat i el juridicisme, que condicionà la mateixa teologia. L'època posttridentina patí d'un encarcament doctrinal que condicionà la reflexió i sobretot els manuals de moral. La polèmica rigorisme – laxisme dels segles XVII-XVIII i la posterior aparició del jansenisme amb el rerefons de l'augustinisme, amb el replantejament de l'activitat sexual en ordre a la procreació, foren característiques de la història de la moral conjugal. L'autor fa notar que, en certs moments puntuals, sorgiren corrents que posaren l'accent en la persona, per a salvar la raó humana i la llibertat, però que no fructificaren i s'obriren pas amb dificultat.

En el primer capítol de la segona part entra en el tema de la veritat i l'amor. Partir d'un concepte de veritat objectiva comportarà la recerca d'una veritat immutable, al marge de la realitat. Botero proposa centrar-se en un concepte dinàmic de veritat més proper a una visió dinàmica de la història, segons la mentalitat semita, que supera l'objectivisme, l'ontologisme, l'estaticisme, i se situa en un context de «relació», d'una millor valoració de l'experiència de l'existència humana. Proposa la Veritat i la història com a complementàries i no pas contraposades. En la mentalitat grega la veritat s'entén com a *physis*, en la semita com a història. En el cristianisme la veritat és una persona divina que s'ha encarnat i que ha manifestat l'amor de Déu. Caldrà viure la veritat en l'amor. Viure la veritat significarà un procés d'assimilació, un camí de progrés en la fe. Comportarà diàleg, comunicació interpersonal. Caminar en l'amor serà fer-ho en la caritat cristiana. Una veritat no encarnada en l'amor no salvarà, un amor sense veritat serà fals.

En el segon capítol estudia les conseqüències, per a l'ètica conjugal, dels principis anteriorment exposats. Creu, i hi troba fonaments en el Magisteri del Papa actual, que cal actuar des d'una ortopraxi que equilibri l'ortodòxia. Actuar a partir tan sols de l'ortodòxia té el perill d'oblidar la història; fer-ho tan sols a partir de l'ortopraxi té el perill de desconèixer les dades. El Magisteri actual dóna cada vegada més importància a les opcions i responsabilitats que van assumint els fidels, que comporta inevitablement el reconeixement de l'home com a subjecte moral responsable i de l'autonomia de la creació. Aquest camí només es pot fer a través de l'experiència i, per tant, cal anar descobrint que l'home i la natura no són dades neutrals, sinó que són objecte d'elaboració. El mateix cal dir en relació al món de la tècnica que realitza una acció transformadora de la realitat. En un futur caldrà oferir més principis que regles i reconèixer que l'amor és el principi ètic fonamental.

L'autor creu que i ha tres elements que han d'il·luminar la moral conjugal: a) El «sensus fidelium». En un passat tot el que era privat, subjectiu, esdevenia objecte de

sospita. Conseqüència de la consciència recta, d'un esperit de saviesa i de la competència del subjecte, el «sensus fidelium» és una participació dels creients en la veritat, sota l'acció de l'Esperit, que entre altres coses ajuda a descobrir l'ètica conjugal. El mateix Vaticà II va reconèixer que els fidels tenen un sentit de la fe. b) El «nosaltres conjugal». El mateix Concili proposa un «nosaltres conjugal» en quant exhorta els esposos a actuar amb un mateix criteri, a partir d'un judici fet en consciència, i que s'ajudin mútuament, etc. c) Actuació segons l'*epikeia*, que no s'ha d'entendre com una excepció sinó com l'autèntica actuació moral de manera personalitzada. L'*epikeia* no és una relativització de la llei, sinó la seva autèntica comprensió i valoració.

Conseqüència de la recta interpretació d'aquests principis serà una millor valoració de l'amor conjugal i la superació del pessimisme que té la seva font en el dualisme; es reconeixerà la total igualtat de l'home i la dona, s'acabarà amb la injusta submissió femenina a l'home; tindrà més valor la praxi, el procés que porta a la maduració de la persona.

En el tercer capítol tracta de les conseqüències del pas d'una moral fonamentada en la justícia a una que ho sigui en l'amor. És el mateix Joan Pau II en l'encíclica «*Dives in misericordia*» qui, a partir del concepte de «*Hesed*» i de la paràbola del Fill Pròdig, accentua més la importància de la misericòrdia que la de la justícia, i que té en el Misteri Pasqual la seva màxima expressió. L'amor misericordiós del Pare és la clau interpretativa del pla de Déu. Misericordiós ha de ser el judici respecte a les parelles que viuen en situacions irregulars. La misericòrdia ha de regir l'acció pastoral dels pastors envers els fidels.

L'autor analitza problemes conjugals a partir de l'aplicació d'aquests pressupòsits i d'opinions d'altres autors en relació a la problemàtica de la indissolubilitat del matrimoni, és a dir dels fracassos conjugals. Es pregunta si es poden aplicar a la praxi, tan radicalment, els efectes de la simbologia sacramental conjugal. Els esposos són símbol de l'amor de Déu, però Déu és perfecte i l'home limitat, car l'amor humà no arribarà mai a la qualitat i valor de l'amor diví. Fonamenta el seu parer en altres autors que creuen que, quan l'amor mor, s'hauria d'aplicar el principi de «*misericòrdia*» com fan altres confessions cristianes. Com es pot entendre que segueixin vigents les conseqüències del pacte conjugal sacramental quan l'amor de la parella s'ha tornat impossible i la separació és definitiva? L'autor esmenta que el judici de l'Església respecte a «situacions conjugals difícils» ha variat en el Codi de Dret Canònic i en diversos documents eclesials. Si el matrimoni s'ha de plantejar en el futur a partir del concepte de relació, sembla que aquesta cessa quan la relació es trenca. La biologia no és ni el fonament ni la norma de l'amor ni de les seves qualitats. Creu que un camí de solució podria ser aprofundir en el concepte de matrimoni «iniciat» i matrimoni «consagrat». En el primer cas, per causes greus es podria dissoldre. El segon, no.

Tot seguit es fa un conjunt de preguntes derivades de les situacions irregulars. ¿Es pot dir que, en el fur intern, el concubinat derivat del divorci és pecat greu? ¿La «*salus animarum*» només permet que s'administri l'absolució als divorciats i casats civilment en el cas de perill de mort? Si la *Familiaris Consortio* demana que hi hagi discerniment en els casos concrets: abandó injust, necessitat d'educació del fills, penediment de la separació en situacions de ser irrecuperable la convivència conjugal, ¿no s'hauria d'aplicar l'*epikeia* com a dimensió de misericòrdia amb condicions especials de compromís, de serietat, d'evitar escàndols i de portar una vida cristiana exemplar?

Fins al moment tota la responsabilitat en la decisió de casos difícils ha recaigut en el Magisteri. Però en el procés de donar cada vegada més la paraula als seglars en

campus com el de la Doctrina Social, autors com Calvez es pregunten si no ha arribat l'hora de donar-los la paraula en el camp de la moral sexual, on hi ha en joc la seva mateixa vida. Que hi ha motius per a pensar que alguna cosa està canviant, es pot comprovar en el vocabulari eclesial que accentua certs aspectes del matrimoni: valora més la importància de la maduresa conjugal, del principi de totalitat, del de gradualitat; es replantegen temes morals respecte a si els pecats d'ordre sexual són sempre greus «ex toto genere suo» i es postula una comprensió de la consumació del matrimoni des d'una perspectiva més existencial.

Cal ser conscient que el concepte del matrimoni cristià no s'identifica amb cap cultura concreta. El que importa és la realitat de la salvació. El matrimoni no es pot presentar com una realitat tancada. L'autonomia de les realitats terrenes, el procés de secularització i la inculturació en el món present ho demanen.

El llibre vol obrir perspectives noves, nous camins de reflexió. L'autor ofereix als teòlegs unes pistes que donin llum a la difícil i variada problemàtica conjugal, que obrin camins de solució al sofriment de molts, que ofereixin esperança a la vida conjugal i familiar massa anys dominada per corrents morals rigoristes que han abocat les parelles cristianes a viure la seva realitat d'una manera angoixada per voler arribar a l'ideal proposat o a marginar-se de la moral i vida eclesial per trobar-la impossible d'assolir. No podem amagar que Botero ha fet un veritable esforç de reflexió, de síntesi del passat, sense oblidar el futur de la moral.

6. J. Silvio BOTERO, *Per una teologia della famiglia*, Roma: Borla 1992, 192 pp.

Botero comença amb una reflexió sobre la manera d'integrar la natura i la cultura amb la institució familiar. Es pregunta si s'ha de donar preferència a la biologia o a un disseny més en concordança amb la totalitat de la vida humana. L'home no és sols biologia, és principalment raó, intel·ligència. L'antiga estructura familiar autoritària ha donat pas a una estructura més personal-dialogal, més comunitària i solidària entre els seus membres, els quals volen assumir la responsabilitat que els és pròpia i viure en una estructura més pluridimensional, on la persona estigui més en relació amb el seu entorn i els altres. Per altra banda, revaloritza el paper i la dignitat de la dona, que vol assumir la maternitat lliurement i responsable, i no la biològica, fatalista, del destí. La dona vol ser un subjecte ètic, no passiu o d'obediència; vol el reconeixement de l'àmbit ètic i teològic que li pertany, de la seva dignitat humana en igualtat de condicions.

Aquests canvis han comportat un cert relativisme moral, que no s'ha de confondre amb la petició que les relacions de l'home i la dona es plantegin des d'altres perspectives, principalment en el matrimoni. Els esposos han de prendre consciència del «nosaltres conjugal», com diu el mateix Vaticà II, a través del diàleg, han d'actuar a partir dels «judicis» de valor fets conjuntament, de portar amorosament una vida en comú solidàriament, etc. En aquest procés es pot descobrir que el ferment evangèlic està encara en fase expansiva; no s'ha desenvolupat plenament entre els qui s'anomenen cristians.

Aquestes observacions el porten a replantejar la relació natura – cultura. Proposar una praxi pastoral que miri amb més benignitat les persones de com ho fa la llei; escoltar més la veu dels fidels com a lloc teològic; la necessitat d'una reflexió respecte a la inculturació evangèlica i comprensió amb les parelles de fet, tan abundants en l'actualitat.

Quin és el disseny de Déu sobre la família? La resposta la cerca en la Sagrada Escriptura, que tant ha ajudat a redescobrir la importància de l'amor humà, així com la integració de l'*eros* en el lloc que li correspon. Conseqüència dels estudis bíblics, s'ha retrobat, valorat i assumit el concepte d'Aliança, i l'ensenyament de Jesús en relació a les imatges relatives a la família, així com la doctrina paulina de l'amor conjugal.

La importància de la teologia trinitària ha ajudat també a superar la doctrina agustiniana. L'autor creu que la *Familiaris Consortio* és un punt de trobada entre la teologia oriental i la catòlica sobre el tema de la família, pel fet que el Papa assumeix doctrines de Pares orientals. En l'actualitat, la teologia occidental també presenta que la família ha de viure a imatge de la Trinitat; així es pot comprovar en *Gaudium et Spes*, 24; el Sínode de la Família de 1980 i *Familiaris Consortio*, 12.

El concepte teològic de l'església domèstica té el seu darrer fonament en la Sagrada Escriptura. La primitiva comunitat cristiana s'organitzà a l'entorn de les llars en separar-se de la sinagoga. Joan Crisòstom parla de la família com a església domèstica. Creu que el pare de família instrueix els seus com un bisbe i que ha de procurar establir un clima religiós a partir de la Paraula de Déu, per la concòrdia, acolliment i benevolència envers els seus.

Els darrers fonaments o arrels del ministeri conjugal es troben en el concepte d'església domèstica i en la participació del sacerdoti, profetisme i reialesa de Jesucrist, derivats del baptisme. La reialesa l'exerciten a través de la seva actuació transformant el món, servint, estimant, donant. El ministeri sacerdotal es fonamenta en el fet que Déu ve a l'encontre de l'home, a través del temple del seu cos. La vida esponsal viscuda en l'amor al Pare, en el ministeri de reconciliació, en relació a la família. Finalment, el profetisme l'han de viure com un ministeri al servei de la humanitat.

Quins són els ministeris principals a l'interior de la família? L'autor els concreta: a) La família com a comunitat de persones. b) La família com a mitjà d'integració en la societat, preparant persones i possibilitant relacions interpersonals, així com proposant una saviesa vers l'humanisme, i oferta de valors. c) La família al servei de la vida

La tasca de servir la vida es presenta a vegades com a problemàtica per als esposos, si en consciència no poden assumir una nova natalitat i s'han de manifestar el seu amor. L'autor ofereix un bon resum de les diverses solucions: per a uns es tracta de cercar el mal menor, o el bé major. Per a d'altres, que els esposos han d'actuar segons el principi de tensió i reconeixent la incapacitat de l'home de complir tots els principis morals, no creient que l'ús d'anticceptius sigui un mal, sinó l'excepció a unes circumstàncies anormals i al reconeixement que l'home és pecador. Per a d'altres es tracta de saber fer la distinció entre l'acció, que «per se» és greu, però no ho és «per accidens». Hi ha qui resol el problema pel principi de l'*epikeia*. L'*Osservatore Romano* va reconèixer que l'ordre objectiu, per causa d'un desconeixement o per condicionaments diversos, pot afectar la llibertat de la persona.

Quant a la participació de la família en el desenvolupament de la societat, hi col·labora en el procés d'humanització i de socialització, i com a mitjà de transmissió de valors i de virtuts. En aquest punt es nota actualment una revalorització de la família, tot i la tensió del pas de la família patriarcal a la nuclear.

L'autor afronta un tema interessant: ¿es pot dir que la família té una dimensió sacramental? Els fonaments els trobaria, en primer lloc, en el que anomena la sacramentalitat latent. L'home a imatge de Déu reflecteix la realitat de l'amor perquè remet a Déu. Per aquesta causa alguns havien parlat del sagrament matrimonial en el paradís,

i el mateix Joan Pau II no és llunyà d'aquest pensament quan proposa un aprofundiment en la teologia del cos. En segon lloc, en la sacramentalitat fundant. Es pot trobar en la Sagrada Escripura des de la carta magna del matrimoni, en el Gènesi, fins al fet que l'amor humà arriba a significar l'amor de Crist vers l'Església. La carta als Efesis ofereix una gran riquesa, poc elaborada teològicament: la resposta al Senyor és envers un subjecte col·lectiu, és a dir l'Església. No es pot excloure que s'hi pot incloure la família, per ser una realitat salvada i que salva, rep amor i el proclama. Ella, com l'Església, custodia, revela i comunica la vivència i manifestació del Regne. En tercer lloc, en la vivència del Misteri Pasqual. En l'experiència matrimonial hi ha la mort a un mateix, al domini sobre l'altre, a la instrumentalització de la persona. Com a experiència de resurrecció es pot trobar en el dinamisme i relació d'alteritat i d'unicitat per a viure la inseparabilitat de ser una sola carn com a expressió de la donació generosa a l'altre.

¿La família posseeix una sacramentalitat plena? És possible que els esposos arribin a viure la significació intrínseca del sagrament, amb fidelitat a la gràcia, en ser «memorial, profecia i actualització», com diu la *Familiaris Consortio*. L'autor creu que es pot parlar d'una sacramentalitat de la família, en quant és mitjà de salvació i remet a la sacramentalitat de l'Església. La família, com l'Església, és comunió. L'efecte immediat del sagrament en el matrimoni és la comunió, i com a tal representa el misteri de comunió i encarnació del Crist, misteri d'aliança. Aquesta sacramentalitat, la concreta en dir que la família és sagrament de la Trinitat, d'amor i de vida. En segon lloc, que l'Església domèstica realitza el misteri salvífic i participa del ser de l'Església, i finalment, que posseeix un potencial salvador intrínsec a favor del món.

És necessari que els esposos realitzin una tasca de comunió, que serà plena en quant arribin a constituir el «nosaltres conjugal». Han d'arribar també a la unitat exterior i interior. Per això es defineix el matrimoni com a unitat de vida i amor. Però, com arribar a la unitat? Uns la troben a partir de la sexualitat en quant comporta una consciència del jo, una obertura al tu i l'exigència d'un nosaltres. Altres creuen que la unitat és conseqüència del judici integral del pensament personal que condueix vers la sintonia amb els altres. Un tercer grup la troba en la reflexió bíblico-teològica, en quant l'home és un ser social, és home-dona, en el concepte d'aliança i en les cartes paulines. Però, ¿com es pot formar, en concret, la consciència conjugal? L'autor creu que és a partir del procés de personalització, en quant es possibilita el desenvolupament de la dignitat de la persona i ajuda a descobrir que la plenitud es troba en nosaltres, en la comunió participativa.

L'obra recensionada no vol ser un tractat complet ni exhaustiu sobre la teologia de la família. Planteja els elements fonamentals, sense evitar de presentar les qüestions frontereres. Sacramentalitat, autonomia, consciència, servei a la vida. L'autor presenta el Magisteri no com una realitat tancada, sinó tot al contrari. El magisteri de Joan Pau II respecte a la família és ric; ha assumit fins i tot la gran aportació que ja feren els Pares de l'Església sobre matrimoni i família, possibilitant noves reflexions.

Manuel CLARET I NONELL
Pl. de Ferran Casablanca, 2
E - 08022 BARCELONA